

М. В. Мелькова

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к.ю.н., доц. В. В. Валах

ХАРАКТЕРИСТИКА НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УРСР

Наслідком визнання правочину недійсним є анулювання майнових наслідків його вчинення і встановлення наслідків, передбачених законом. Отже, належне вирішення цього питання має велике значення не тільки для учасників цих правовідносин, але й для третіх осіб. Значний науковий інтерес становить історичний контекст зазначеної проблеми, отже варто розглянути особливості відповідного правового регулювання за ЦК УРСР 1963 р., який діяв до набуття чинності ЦК України у 2004 р.

Правочин з недоліками змісту – це такий правочин, сенс та зміст якого суперечить до вимог ЦК, нормативно-правовим актам законодавства (за ст. 48 ЦК УРСР – згідно вимог закону), а також моральним принципам суспільства. Серед основних видів недійсних правочинів з недоліками змісту можна назвати правочини, які порушують публічний порядок (ст. 228 ЦК України; статті 48, 49 ЦК УРСР); а також фіктивні та удавані правочини (ст. 234, 235 ЦК України; ст. 58 ЦК УРСР).

ЦК УРСР передбачав норми щодо недійсності угоди (оскільки саме цим терміном позначався правочин до набуття чинності ЦК України), яка не відповідала вимогам закону (ст. 48) та угоди, укладеної з метою, що суперечила інтересам держави і суспільства (ст. 49).

Отже, згідно ст. 49 ЦК УРСР усе, що було одержано за угодою, укладеною з метою, що суперечила вимогам соціалістичної держави та інтересам суспільства, за наявності умислу у обох сторін, стягувалося у доход держави. Якщо угода виконувалася лише однією стороною, то дохід стягувався на користь держави з другої сторони і все належне з неї першій стороні на відшкодування одержаного. При наявності ж умислу лише у однієї сторони все одержане нею за угодою поверталось другій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного – до доходу держави [1, с. 69-70].

Можна стверджувати, що правові наслідки укладення такої угоди за ст. 49 ЦК УРСР мали усі ознаки «цивільно-правової кон-

фіскації» (двосторонньої чи односторонньої), застосування якої можливе лише тоді. Тобто при відсутності такого суб'єктивного фактора, як умисел сторони (тобто якщо сторони чи сторона не знали, що угода укладається всупереч інтересам держави і суспільства), підстави для застосування цивільно-правової конфіскації були відсутні. Відтак, за відсутності умислу у обох сторін угода могла бути визнана недійсною на підставі не ст.49, а ст. 48 ЦК УРСР, тобто – із застосуванням визначених ст.48 ЦК УРСР наслідків, а саме дво- або ж односторонньої реституції.

Слід зауважити, що концепція, передбачена ст.49 ЦК УРСР потрапила до ЦК України, а саме – до ст. 228 ЦК, відповідно до якої правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, територіальної громади, незаконне заволодіння ним [2, с. 217-221].

З іншого боку, Цивільний кодекс УРСР 1963 р. не містив вимог, яким повинен відповідати дійсний правочин, натомість ЦК України у ст. 203 встановив певні загальні умови, дотримання яких є необхідним для чинності правочину, а саме:

1. зміст правочину відповідає ЦК та не може суперечити йому, а також іншим актам цивільного законодавства, моральним засадам суспільства;
2. особа, яка вчиняє правочин, зобов'язана мати необхідний обсяг цивільної дієздатності;
3. волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати внутрішній волі;
4. правочин має вчинятися у формі, встановленій законом;
5. правочин спрямовується на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним [3].

Щодо питань позовної давності з цієї категорії справи, ЦК УРСР 1963 р. та судова практика з цієї категорії справ не обмежувала термінів позовної давності при розгляді справ про визнання договору недійсним, оскільки якщо договір недійсний, то такий договір є недійсним із моменту його укладення та не може породжувати будь-які правові наслідки.

Водночас, Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 р. передбачено спеціальну позовну давність щодо окремих видів вимог, пов'язаних із недійсністю правочинів. Позовна давність у 5 років застосовується до вимог про визнання недійсним правочи-

ну, вчиненого під впливом насильства або обману (ч. 3 ст. 258 ЦК України), у 10 років – до вимог про застосування наслідків нікчемного правочину (ч. 4 ст. 258 ЦК України) [46].

До всіх інших вимог, пов'язаних з недійсністю правочинів, застосовується загальний строк позовної давності у три роки.

Отже, можна бачити, з одного боку, відмінність підходів ЦК УРСР та ЦК України до регулювання питання недійсності правочинів (або ж у термінології ЦК УРСР 1963 р. – угод), з іншого – автори ЦК України позичили, хоча й із творчим переусвідомленням, низку положень старого ЦК.

Список використаної літератури

1. Дзера О. В. Трансформація положень ст. 49 ЦК УРСР у новому ЦК та ГК України [Текст]/ О. В. Дзера // Юридичний вісник України. – 2004. – № 5. – С. 69-75.
2. Длугош О. І. Визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом обману [Текст]/ О. І. Длугош // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 217-221.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, редакція від 19.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Назва з екрану.

Ю. О. Пилипенко

*спеціальність: «Право»
здобувач, ст.викл. кафедри*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАЛЕЖНОГО ВИКЛИКУ І ПОВІДОМЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

3 жовтня 2017 р. Верховною Радою було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII [1], який 15 грудня 2017 р. набрав чинності. Цей Закон став однією з ланок судової реформи та відобразив зміни до Конституції України, що набрали чинності ще 30 вересня 2016 р. Проте, всупереч принципам цивільного процесуального права, як в попередній, так і в новій редакції Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК), законодавець проігнорував та нормативно не врегулював питання виклику та повідомлення в судові засідання осіб, що на момент розгляду цивільної справи, що розглядається за їх участі, мають місце проживання (перебування), місцезнаходження, місце роботи чи місце реєстрації майна